

KRÓNIKA

BESZÁMOLÓ A PETŐFI SÁNDOR SZÜLETÉSÉNEK 150. ÉS AZ 1848—49. ÉVI FORRADALOM 125. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL RENDEZETT EMLÉKÜLÉSRŐL

Dr. LIPTAI ERVIN ezredes, a történelemtudományok kandidátusa, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka üdvözlő szavai után dr. NAGY GÁBOR ezredes, a hadtudományok kandidátusa, a Magyar Néphadsereg politikai főcsoportfőnökének első helyettese megnyitó beszédében Petőfire emlékezett. Petőfi születésének 150. évfordulóját ünnepeljük — mondotta —, akinek neve jelképévé vált népünk haladásáért és szabadságáért folytatott sokévszázados küzdelmének, példája, eszmei öröksége napjainkban is él, haladó hagyományainkat megőrző szocialista nemzeti tudatunk alkotó része. A nép érdekeinek megalkuvást nem tűrő harcosa volt, ezért válhatott kora demokratikus igényeit meghaladó nézeteivel a más sejtető forradalmárrá, igaz hazafivá. Hazafiságát a nép mélységes szeretetéből fakadó politikai hitvallása, forradalmisága töltötte meg tartalommal, és szélesítette nemcsak a magyar, hanem valamennyi nép közös érdekeit magában foglaló demokratikus internacionalizmussá.

Petőfi költő volt, de egyben kora Magyarországnak jelentős szellemi vezéralakja; politikus, katona, akinek életműve halála után is nagy történelmi feladatok megoldását szolgáló harci program. Neve zászló volt 1848—49-ben, majd ezt követően a magyar nép függetlenségi és kizsákmányolás elleni mozgalmában. Petőfi neve politikai programot jelentett a Horthy-fasizmus elleni, a demokratikus Magyarország megteremtéséért folytatott küzdelem-

ben, s a felszabadulás után eszmei öröksége, az új élet kibontakozásának alkotó része lett.

Petőfi túlnőtt határainkon, ott is becsülik, tisztelik, és ezekben a napokban megemlékeznek róla; magukénak vallják mindazok, akik megismerték, s az egyetemes emberi kultúra kiemelkedő reprezentánsaként a legnagyobbak közé sorolják.

Mi, a Magyar Néphadsereg katonái magunkénak valljuk Petőfi Sándort, a költőt, politikus, a forradalom és szabadság ügyéért fegyverrel is harcoló, életét áldozó katonát. A forradalmi honvédelem eszméjének megtestesítője volt, hagyatékának ápolása, őrzése megtisztelő kötelességünk.

Ezt követően BALÁZS JÓZSEF alvezredes, a *Hadtörténelmi Közlemények* főszerkesztője „*Petőfi a forradalom és szabadságharc költője*” címmel megtartotta a konferencia első előadását, melynek bevezetőjében leszögezte: Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóján a Magyar Néphadsereg nagy tisztelettel adózik a költő emlékének. Petőfi itt van közöttünk, tettei, eszméi tovább élnek bennünk. Példaképünk, azzá teszi egész életútja, az elnyomott nép ügyének odaadó szolgálata, forradalmisága, a szabadságért vívott harcban tanúsított következetessége.

A Petőfi-örökséget, a forradalmár költő eszmei-politikai szerepét a tudomány már tisztázta. Világosan áll előttünk az európai haladás eszmeikincséből táplálkozó költői, politikai világképe, eszmei tisztasága és ebből fakadó forradalmi gyakorlata. Ez a kép men-

tes a múlt idők túlzásaitól és hamisításaitól. A marxista történetírás és irodalomtörténet megtisztította azoktól a különleges jegyeiktől, amelyekkel — épp forradalmi programjának realitása és aktualitása elkődösítése érdekében — a múltban teleaggatták.

A következőkben az előadó Petőfi emberi, költői magatartásának ama vonásairól beszélt, amelyek őt a magyar nép, a fegyveres erők tagjai számára a legjobb nemzeti, forradalmi és szabadságharcos tulajdonságok megtestesítőjévé, példaképpé teszik.

Petőfi és a nép kapcsolatáról szólva Balázs József rámutatott, hogy széttehettelen kötelekek fűzték a korabeli magyar társadalom dolgozó népéhez, elsősorban a parasztsághoz. Az ő költészetében az irodalom legmagasabb fokán jelenik meg a kizsákmányolt és elnyomott paraszti milliók világa. Belülről, a teljes azonosulás szintjén eleveníti meg a nép szenvedéseit, vágyait. Ez az azonosulás tette képessé, hogy költészetében a nép nyelvén fejezze ki annak érzelmeit, gondolatait és ezért válhatott az a népi kultúra szerves részévé.

Mélyen a hazai talajban gyökeredzik forradalmisága is. A szülőföldből — az imádott Alföldből — sarjadt, és mély hazaszeretetének éltető melegétől terebélyesedett hatalmas fává. Hazafiságának szerves alkotó elemét képezi a történelmi múlt minden haladó mozgalma, minden olyan haladó alakja, aki a haza védelmével és szolgálataival véste be nevét népünk emlékezetébe. A társadalmi ellentmondások, az elmaradottság felszámolása érdekében idézi szellemüket.

Petőfi tudatosan, plebejus forradalmárként vállalta a kizsákmányoltak érdekeinek szolgálatát. Magatartásának alapvető sajátossága, hogy költészetét, egész életét a nép ügyének, a demokratikus eszmék terjesztésének, a zsarnokság elleni küzdelemnek szentelte. Megváltónak tekintette önmagát, aki önzetlenül szolgálva népét, tudatosítja benne helyzetének tarthatatlanságát és mozgósítja, harcba viszi ennek megváltoztatásáért.

Nem alap nélkül nevezi magát a költő a XIX. század hű gyermekének. Ismerte és világnézetének alakulásában döntő szerepe volt a század első felében született szociális elméleteknek.

Közismert nála a francia forradalom hatása — hiszen az mindennapi olvasmánya volt —, de kevésbé bizonyítható, bár fellelhető az utópista szocialista és kommunista eszmeáramlatok közvetlen hatása.

Mint az elmúlt évek kutatása ezt bizonyította, a szocialisztikus, kommunisztikus eszmék sokkal nagyobb hatással voltak a kor íróira, költőire, mint ez korábban ismert volt. A csúcson Petőfi állt, a korabeli Európa eszmeáramlatába beleágyazott társadalmi radikalizmusával, népi forradalmiságával. Mint Vasvári írta, európai pontra emelkedve, és onnan letekintve tudott élesen ítélni e hon zivataros múltjáról... függetlenül széttekinteni a jelen felett, és mert álmodozni egy szebb jövőről.

Petőfi nemcsak álmodott, hanem tudatos forradalmárként cselekedett is. Bár már 1845-től megkezdődött a konzervatív és reakciós erők támadása a költő ellen, ez sem megfélemlíteni, sem meghátrálásra kényszeríteni nem tudta. 1846-tól egyre aktívabb részt vállalt az irodalmi demokrácia szervezéséből, tagja a Tizek Társaságának. Vezéralakja lett a fiatal Magyarországnak.

A magyar múlt forradalmi hagyatéka alkotó része forradalmiságának; de nemcsak a magyar haza függetlenségéért, nemcsak a magyar nép felemelkedéséért küzd. A haza és a magyar nép szabadsága és a világszabadság összefonódik és szerves egységet képez gondolkodásában. Tudja, hogy népe csak akkor számíthat sikerre a társadalmi felemelkedésért folytatott küzdelemben, ha ez a harc világméretekben bontakozik ki. Forradalmisága szétfeszíti a nemzeti kereteket, az egész emberiség sorsát a vállára veszi. Az egész világra kiterjedő forradalom víziója vissza-visszatérő motívum költészetében. Politikai tisztánlátását bizonyítja, hogy az osztályharcot összekapcsolja a nemzeti függetlenségért vívott harccal, egyidejű harcot hirdet az úri önkény és a Habsburg-elnyomás ellen.

A továbbiakban 1848 márciusának előzményeit és eseményeit vázolja az előadó rámutatott: a radikális ifjúság — köztük Petőfi — szerepe a forradalom előkészítésében és a sorsdöntő napokban meghatározott jelentőségű, ők

fogalmazták meg a nép követeléseit, mozgósították a tömegeket a forradalom győzelméért és a haza függetlenségéért vívott harcra.

Petőfi alakja — bár bizonyos társadalmi erők azt akadályozták — végig lobogó lángja a magyar forradalomnak és szabadságharcnak.

Petőfi következetes forradalmiságát, demokratizmusát, republikánus elvet kifejező költészete és életműve a mához is szól. Esméit nem a kortársak, hanem mi, a szocialista utókor valósította meg. Büszkén valljuk, hogy a világszabadság eszméjével párosult mély patriotizmusa, megalkuvást nem ismerő helytállása, áldozatvállalása követendő példa. Varázsa ma is eleven erővel hat, a nép szeretetére, a hon védelmére buzdít, lelkesít.

A kétnapos tanácskozás következő előadója, SZABÓ LÁSZLÓ alezredes, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia főtanára „*Petőfi a szabadság fegyveres védelmezője*” címmel tartotta meg referátumát, amelyben a katona Petőfire emlékezett. A költő ifjúkori, hányatott katonáskodásának taglalása után, mondanivalójának középpontjába Petőfinek Bem hadseregében betöltött szerepét állította és vizsgálta egész hősi haláláig.

A 28. honvédszászlóalj „fegyelmezetlenkedő” századosa 1849. január 25-én vonult be Szelindekre, az erdélyi hadsereghez. Bem azonnal segédtisztjévé nevezte ki. Jól tudta, hogy a törzséhez vezényelt fiatal százados a legnagyobb magyar költő, az ország szellemi vezetőinek egyike. Kölcsönösen tisztelték és becsülték egymást. Az „összeférhetetlen” Petőfi apjaként tisztelte Bemet. Ellentmondás nélkül vállalta a Bem táborában meglévő forradalmi fegyelmet. Összezőrdülései itt senkiel nem voltak.

A költő bevonulásakor az erdélyi hadsereg igen nehéz helyzetben volt. Így Petőfi tűzkeresztsége sem sokáig várattot magára. Február 4-én a mintegy kétszeres túlerőben levő császáriak megindultak a Vízaknára visszahúzódtt Bem ellen. Kezdeti sikerek után a magyar sereg kénytelen volt visszavonulni. Petőfi a szemtanúk szerint a jobbszárnyon harcolt. Mint segédtiszt közvetítette Bem parancsait és közben bátorította, buzdította a küzdőket.

A visszavonulás során, mikor „négy nap dörgött az ágyú Vízakna és Déva között”, Petőfi mindvégig ott van a küzdők között, s február 15-én a *Közlönynek* készített tudósításában részletesen beszámolt a hősi harcról. Arról, hogy személy szerint ő hol volt és mit csinált a harcok alatt, szerényen hallgat a tudósítás, de biztosra vehetjük, hogy harcolt Szászsebesnél és Szászvárosnál is.

A visszavonulás után Bem visszacsapott és maga előtt hajtva a meglepett ellenséget, néhány nap alatt megtisztította Erdélyt. Petőfi azonban ebben a hadjáratban már nem vehetett részt. Bem még a piski csata előtt futárként Debrecenbe küldte. Viszontagságos út után, február 15-én érkezett meg Debrecenbe. Rövid itt-tartózkodása alatt átadta a futárpostát, megírta tudósítását a *Közlöny* számára, öltözködése miatt ismét összekapott, ezúttal magával a hadügyminiszterrel, Mészáros Lázárral, aminek következményeképpen lemondott rendfokozatáról, majd Kossuth futárjaként, már egyszerű polgárként indult vissza Erdélybe. Épp jökor érkezett, hogy Bem oldalán részt vehessen a március 2–3-i medgyesi ütközetben. Bem visszaadta rangját, de a hadjáratban tovább nem vehetett részt, mert megbetegedett, s Bem Szalontára küldte gyógyulni.

Még nem épült fel teljesen, mikor türelme fogytán visszaindult Bemhez, aki közben küzde az ellenséget Erdélyből. A költő katonai szolgálatának legbékésebb napjai következtek. Személyi segédtisztként működött továbbra is Bem mellett. Beosztásának megerősítése az április 3-i parancsban jelent meg, április 10-én pedig Bem személyesen tűzte mellére a III. osztályú érdemjelet az ellenség előtt tanúsított bátorságáért.

Bemmel ezután a Bánátba indult. Itt, a Temesvár melletti Freidorfban, május 3-án nevezte ki Bem őrnaggyá, s Kossuthhoz küldte levelekkel, amelyek egyikében az őrnagy kinevezés megerősítését kérte a kormánytól. A költő május 6-án érkezett meg Debrecenbe, s délután a 26 éves kitüntett főtiszt már nem volt katona. Ezúttal Klapkával, az új hadügyminiszterrel támad nézeteltérése, mire benyújtotta lemondását.

Petőfi életének legnehezebb időszaka következett ezután. Pestre ment, ahol nélkülöznie kellett. Bem értesülve nehéz helyzetéről, 200 forintot küldött neki, s ismét maga mellé hívta. Visszautasította a meghívást. A szabadságharc ügye rosszra fordult. A költő a közelgő vihar elől Mezőberényben húzta meg magát. Itt érték Bem küldöttjei, s most nem utasította vissza a meghívást.

Bemmel július 25-én találkozott Berecken. A tábornokot nehéz gondok között találta. Ligyersz cári tábornok csapatai közeledtek. Bemnek nem volt más választása, eléje kellett állnia, lekötni, harcra kényszeríteni, hogy ezzel megkísérelje megakadályozni a cári csapatok kijutását az Alföldre. Az ütközetre Segesvárnál került sor. A költőt Bem nem akarta magával vinni, de Petőfi követte őt. Változatos küzdelem után a túlerőben levő ellenség szétszórta Bem csapatait. A csatában a költő is hősi halált halt. Hitelt érdemlő szemtanúk a harmező több pontján látták. Elfogadható adatok szerint Fehéregyháza és Héjjasfalva között, az Ispán-kút bokrainál esett el.

A forradalom katonája volt, a szabadság, a forradalom mindhalálig bátor, odaadó katonája — hangsúlyozta befejezőként az előadó —, akinek korlátokat nem tűrő forradalmisága, bár összeütközésbe kerülhetett a formális fegyelemmel, de a Bem által is képviselt forradalmi fegyelemmel soha.

Dr. MOROIÁN GYÖRGY alezredes, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola tanára, Petőfi példamutatásának a hazafias nevelésben betöltött múltbeli és jelenbeli szerepéről beszélt. A kérdés aktualitását aláhúzza, hogy korunkban végbemenő politikai és gazdasági fejlődés hatása nemhogy csökkenené, de növeli a hazafias eszmék, a nemzeti érzés terjedését. A szocializmus építésének körülményei között ez az érzés megújul, változik, fejlődik, iránya alakul, sokkal mélyebbre hat. A nagy erők mozgósítására képes nemzeti érzés mai feladata az internacionális megvalósításával a fejlett szocialista társadalom építése.

Petőfi korában a magyar ifjúság elsősorban a nemzeti függetlenségért, a nemzeti felemelkedésért, a magyar nyelv használatáért harcolt. Ebben a harcban a költők, közöttük is első-

sorban Petőfi járt elől. A költő elsősorban a forradalomra való buzdítást tartotta fő kötelességének.

A Horthy-korszak természetszerűleg a rendszer nacionalista céljainak szolgálatába akarta állítani Petőfi örökét. Egyes kiragadott verssorokkal igyekeztek a költő nacionalizmusát bizonygatni, ugyanakkor forradalmiságát, hazafias lelkesedését „csupán izgága összeférhetelenségnek tartották”. Forradalmi verseit költészete jelentéktelen részének, forradalmi vezerségét színészkedésnek tekintették.

A munkásság és a haladó értelmiség számára a súlyos elnyomatás idején az ő hazafisága volt a legfontosabb életető erő. Petőfi neve alatt küzdöttek Európa különböző országaiban a magyarokból alakult partizáncsoportok a fasizmus ellen.

Petőfi eszméjét, jövődőlését váltotta valóra a magyar nép a felszabadulás után, midőn élt kivívott jogával és megteremtette hazánkban a proletárdiktatúrát, a munkásság államát, és megkezdte a szocializmus építését.

A belső és külső reakció összefogott erői 1956-ban véres ellenforradalmat robbantottak ki hazánkban. A tömegeknek Petőfi eszméit hirdették, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy ami 1848-ban helyes és jogos követelés volt, az a szocializmus építésének időszakában már idejétmúlt, helytelen követelésnek számít.

Az ellenforradalmárok aljas terve nem sikerült. Az igaz hazafiai a kommunisták vezetésével fegyvert ragadtak, Petőfi szellemében szembeszálltak az ellenforradalmárokkal és a szövetséges államok által nyújtott segítséggel visszavonulásra kényszerítették őket.

Hazánkban napjaink fontos nevelési feladatai közé tartozik a fiatalok hazafias nevelése. Nem közömbös ugyanis számunkra, hogy a párt ideológiája, eszméi mennyiben válnak érthetővé ifjúságunk számára, s az ifjúság mennyiben cselekszik azok szellemében. Az általuk végzett munka, a szocializmus építésében vállalt önzetlen tenni-akarásuk, az elemi és természeti csapások elhárításában és a károk helyreállításában való részvételük azt bizonyítja, hogy megértették pártunk ideológiáját.

Való igaz viszont, hogy ifjúságunk

nem ismeri eléggé nemzeti múltunk nagyszerű alakjainak tudatos hazafiságát, a hazáért végzett áldozatos munkáját. Fiataljaink egy részénél gyakran találkozunk a haza iránti közömbösséggel, nemzeti hagyományaink lebecsülésével, sikereink, eredményeink lenézésével, ugyanakkor a tőkés államok kritikátlan dicsőítésével. Ez még inkább aláhúzza a hazafias nevelés fontosságát napjainkban.

Az előadó beszélt az ifjúság sajátos hazafias feladatáról, a katonai szolgálatról. A fiatalok nevelésében külön helyet foglal el a haza védelmére, a katonai szolgálat maradéktalan ellátására való felkészítés. A katonai szolgálat minden időben egész embert kívánt és kíván. Akik ténylegesen szeretik hazájukat, azok készek még életük feláldozásával is megvédeni.

Hadseregünk igen sokat tett és tesz a fiatalok formálásáért. A jövőben nagyobb gondot kell fordítani történelmi hagyományaink ápolására. Az ifjúságot jobban be kell vonni a szocializmus építésébe, hogy büszkékké lehessenek eredményeikre, értsék és érezzék a végzett munka sikerének jelentőségét és megvédésének fontosságát.

1972. december 19-én folytatódott konferencia első referátumát URBÁN ALADÁR, a történettudományok kandidátusa, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának docense tartotta „A márciusi ifjúság a forradalmi háborúról és a haza védelméről” címmel.

Előadásának bevezetőjében megállapította: 1848. március 15-e, a márciusi ifjúság és az 1848—49-es magyar szabadságharc tudatunkban összetartozó fogalmak. Petőfi és Vasvári szerepe tölti meg tartalommal ezt az emlékezést. Példájuk és hősi haláluk jelzi, hogy az 1848-as magyar baloldal tudatcsan és következetesen kivette részét a fegyveres honvédelemből.

Urbán Aladár előadásában annak a kérdésnek vizsgálatát állította központba, hogy miként vélekedett a forradalmi baloldal az önvédelmi háború adott magyarországi eszközeiről: a nemzetőrökről és honvédségről.

A nemzetőrökről szólva elsőként azt a különbséget elemezte, amely az 1789. évi francia és az 1848-ban szervezett magyar nemzetőrség között volt. Előbbi ugyanis csak 1791-ben, míg

utóbbi — bár ez is spontán alakult — az 1848. áprilisi törvényekben azonnal elnyerte szentesítését, törvényes állását. A magyar nemzetőrség intézményének törvénybe iktatásában nagy szerepe volt a pozsonyi országgyűlésen Kossuthnak és eszmetársainak, akik hangsúlyozták: a nemzetőrség már létezik, azt tehát szankcionálni kell. Igaz, a jóváhagyás csak vagyoni korlátozás mellett történt meg, amiért a baloldal erélyesen kritizálta is a nemzetőrökről szóló törvényt. Amikor pedig a kormány a törvények értelmében megkezdte a nemzetőrség országos felállítását, a forradalmi ifjúság megkísérelte megmenteni a márciusban létrejött saját fegyveres szervezeteit, de ez az erőfeszítése nem járt sikerrel.

Az előadó a továbbiakban rámutatott: igaz, hogy ezzel gyengült a baloldal helyzete, de azt is látnunk kell, hogy a kormánynak szembe kellett néznie ezen kívül még a volt polgárőri alakulatok (v. lövésztületek) együttmaradási szándékával, vagy azaz a veszéllyel, hogy a vidéken nemzetiségi elkülönülés alapján szerveződik a nemzetőrség. Ez pedig magában hordta volna a fegyveres összeütközés, a polgárháború gyors kirobbanását. Ezért a Batthyány-kormánynak az egysegies, a lakóhely szerinti nemzetőrség szervezéséhez való ragaszkodását nem lehet kizárólagosan antidemokratikus lépésként értékelni.

Ezt a nemzetőrséget egyébként a törvény és a kormány egyaránt helyi rendőri, rendfenntartó feladatokra szánta. A gyakorlatban — mindaddig, amíg tábori szolgálatra nem került sor — ez is volt a feladata, bár maguk a pozsonyi törvényhozók is tudták, hogy a francia tapasztalatokat követve a felfegyverzett polgárság szerveit hozzák létre a sorkatonasággal szemben. Erről a mögöttes gondolatról azonban csak a baloldal sajtója beszélt, amikor rámutatott: nem a nehéz, ősi szuronyos katonai fegyverek kellenek a nemzetőröseknek, hanem könnyű vontcsövű puskák, amikkel gyorsan megtanul lőni és amivel a barikádok mögül eredményesen veheti fel a harcot. Erre azonban nem került sor, miként arra sem, hogy a magyar forradalom önvédelmi hadserege — a francia mintához hasonlóan

— a magyar legénységű serezek és a nemzetőrség alakulatainak „amalgámjából” alakuljon meg. (Bár az 1792. nyári fejleményekhez hasonlóan, 1848 augusztus—szeptemberében nálunk is megszületett egy, a cenzust, a vagyoni feltételeket mellőző önkéntes nemzetőrség.)

Az 1848—49. évi magyar szabadságharc sajátos jellegzetessége — hangsúlyozta az előadó —, hogy *tömeghadserege* a sajátos körülmények között alakult honvédség—százlójából szerveződött. Mi volt ezeknek az alakulatoknak a jelentősége 1848 nyarán? Először is az, hogy szervezésük az első pillanattól mellőzte a vagyoni cenzust és minden rendű és rangú önkénteseket felfogadott soraiba. Másrészt pedig — a kezdeti „rendes vagy mobilis nemzetőrség” megjelölése ellenére — a három évre jelentkezett önkénteseket komoly, a *sorkatonasághoz hasonló* kiképzésben részesítették. (A három évi szolgálati idő és az önkéntesség természetesen csak 1848 szeptemberéig, az újoncoszás bevezetéséig volt érvényben.) A honvédszázlójak természetesen katonai fegyelem alatt állottak, de nem tartoztak a sorkatonasággal azonos parancsnokság alá. Szervezésüket az 1848 májusában felállított Országos Nemzetőrségi Haditanács irányította, amely egészen 1848 decemberéig nem volt a Hadügyminisztériumnak alárendelve.

Az előadó a továbbiakban elmondta, hogy a közkeletű vélekedéssel ellentétben, a honvédség felállításának gondolata nem a baloldaltól ered, sőt az — különleges kormánykatonaságnak véve a terveket — kezdetben fenntartással is kezelte. Csak a május közepén a délvidéken bekövetkezett kritikus helyzet és az akkor megkezdett toborozás nyugtatta meg a forradalmi ifjúságot, amely maga is lelkesen részt vett a toborzásban, sőt Vasvári szerint jelentős részük a „hadi nemzetőrök” (a honvédek) közé állott. Az ifjúságnak: diákoknak, nemes és nem nemesi származású *értelmiségieknek* ez, a feudális hadseregekben ismeretlen (a 10%-ot természetesen meg nem haladó) aránya tette azután lehetővé, hogy a honvédszázlójakat viszonylag gyorsan kiképezték, s hogy azoknak az értelmiségi fiatalokból lett, harctéri tapasztalatokat szerzett al-

tisztjei 1848 őszén az újonnan felállított honvédszázlójak megbízható *tiszti kádereit* adják.

Igy vált, így lehetett szélesebb értelemben az 1848-as forradalmi ifjúság, elsősorban a nemesi és nem nemesi értelmiség fontos tényezője a magyar szabadságharcnak, annak a küzdelemnek, amelynek biztosra várható eljövételét mind Petőfi, mind a *Marcius Tizenötödike* szinte az első pillanattól hangoztatták. Amikor pedig eljött a harc pillanata, a közvélemény formálásában olyan fontos szerepet játszó demokrata és radikális fiatalság legjobbjai vezetésével vette ki részét a honvédség vagy a szabads csapatok küzdelméből.

Dr. BORUS JÓZSEF kandidátus, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa előadásának bevezetéseként 1848—49 historiográfiájának mostani problémáiról beszélt, kitérve néhány fontosabb mű értékelésére, továbbá a sürgősen elvégzendő feladatokra. Ilyen sürgős munka lenne a honvédsereg tisztikara teljes jegyzékének elkészítése, hiszen ma még azt sem tudjuk pontosan, hogy hány honvédtábornok volt 1848—49-ben.

Az altábornagyoknál nincs probléma, ha azokat tekintjük honvéd-altábornagynak, akik az Országos Honvédelmi Bizottmánytól kapták kinevezésüket. Nem számítva a hosszabb-rövidebb ideig magyar szolgálatban állt császári és királyi altábornagyokat — hat ilyen volt —, hat honvéd-altábornagyról tudunk. Közülük Bem József már tábornokként került Magyarországra, s itteni érdemeiért az OHB léptette elő. A másik lengyel, Dembinski Henrik pedig eleve altábornagyként érkezett, s ezt a rangját ismerte el a OHB. A másik négy magyar származású: Görgey Artúr, Kiss Ernő, Mészáros Lázár és Vetter Antal. Közülük Görgey nyugalmazott cs. kir. főhadnagy volt, majd honvéd százados lett. Kiss Ernő és Mészáros Lázár huszárezredes; Kiss Ernő lett az első igazi honvédtábornok 1848 októberében, Mészáros pedig mint hadügyminisztert még V. Ferdinánd léptette elő 1848 júniusában „tábornoki őrnagy”-gyá, majd mindkettőjüket az OHB 1849 elején, illetve tavaszán altábornagygyá. Végül Vetter, egy nyugalmazott huszárezredes fia, 11 éves kora óta

(1) katoná, 1848 tavaszán alezredes. Említésre méltó, hogy ő volt az első osztrák tiszt, aki a magyar kormánynak felajánlotta szolgálatait. 1848 szeptemberében lett ezredes, utána megszervezte és vezette a táborkart; novemberben vezérőrnagy, 1849. március 9-én főparancsnok és altábornagy.

A vezérőrnagyok száma már bizonytalan, illetve 34-ről tudjuk biztosan, hogy elérte ezt a rendfokozatot, kérdéses háromnál, és szóba került még további kettő. Közülük báró Majthényi János volt a legöregebb, 1788-ban született. 1848-ban nyug. őrnagy volt, majd ezredesként Komárom vára első magyar parancsnoka lett. 1848 októberében Kossuth tábornoknak szólította, majd ez után kérte az OHB-től számára a kinevezési okiratot. Majthényi 1849 elején ingadozó lett, mire szabályosan kikergették Komáromból.

A legfiatalabb Czetz János volt, 1822-es születésű, 1848-ban cs. kir. főhadnagy volt, és 1849 májusában lett vezérőrnagy. Nem sokkal volt nála idősebb Klapka György és Kazinczy Lajos, mindkettő 1820-as évfolyam. A legtöbb tábornok harminc és negyven, illetve negyven és ötven év közötti volt, a hasonlóan beosztású osztrák tábornokok viszont ötven, méginkább hatvan év felettiiek voltak, de akadt közöttük hetvenen felüli is!

A forradalmi időkhöz viszonyítva is meglepő az előléptetések üteme. Olyan honvédtábornok, aki előzőleg ne teljesített volna katonai szolgálatot, egyetlen sem akadt, sőt Perczel Mórt kivéve valamennyi aktív vagy nyugállományú tiszt volt. Perczel 20 éves kora előtt tüzérkadét volt, 1848 szeptemberében ezredes lett, majd pár hétre rá tábornok! Az angol származású Guyon Richárd 1812-ben született, 1839-ben nyugállományú főhadnagy volt, 1848 nyarán honvéd százados lett, 1849. április 8-án pedig vezérőrnagy.

Az ezredesek száma 150 felett lehetett, köztük volt Perczel Mór öccse, Miklós is, aki mindenfajta katonai múlt nélkül lett ezredes, majd ugyanebben a rangban harcolt az észak-amerikai polgárháborúban, több száz társával egyetemben. A szabadságharc legfiatalabb ezredese Hollán Ernő volt, aki 1824-ben született, 1848 tavaszán mérnök főhadnagy volt, júniusban már százados, októberben őrnagy,

1849 februárjában alezredes, nyarán pedig ezredes. Hollán, aki a szabadságharc egyik legjobb műszaki szakembere volt, utász-szakértő, főleg Pétervárad megtartásában szerzett érdemeket — és 1867 után altábornagy lett.

Az alezredesek száma jelenlegi ismereteink szerint 170 körül volt. Közülük most csak Mednyánszky Sándort említeném, aki 1816-ban született, 1848-ban nyug. hadnagy volt, harmincadhivatali tisztviselő. Hadnagyi rangban honvédtiszt, 1848 decemberében —1849 januárjában partizáncsapat parancsnok a Bakonyban, márciusban lett gyors egymásutánban főhadnagy és százados, májusban őrnagy, végül Komáromban 1849. augusztus 16-án Klapka nevezte ki alezredessé.

Mészáros Lázár szerint az összes honvédtiszt száma 3000 körül volt, közülük 800 a nyugalmazott császári tisztek közül került ki. Ugyanő írja, hogy mintegy 1500 azok száma, akik előzetes császári tiszti rang nélkül, sőt katonai szolgálat nélkül lettek honvédtisztek. Ilyenformán mintegy nyolcszáz lehetett a tényleges tiszti szolgálatból a honvédséghez átlépettek száma.

A tisztikarral kapcsolatban hangsúlyozni kell hogy szervezett tisztképzés vagy továbbképzés nem volt, erre nem jutott idő. 1848 őszén ugyan rendelkezésre foglalták a tiszti kinevezéshez szükséges vizsga mikéntjét, sőt kísérlet történt tisztiiskola felállítására is, — a közel másfélezernyi honvédtisztet azonban ténylegesen az élet, a harc szükségletei nevelték. Akadt köztük jónéhány karrierista is, többségük azonban híven szolgálta a forradalmat.

Minél alacsonyabb rendfokozatú tisztekkel foglalkozunk, annál nehezebb a kutatás, több a probléma. Jóformán semmit sem tudunk a honvéd altiszti karról, s azokról a tíz- és tizezrekről, akik 1848 májusában kezdődően beléptek a honvédseregbe. Ismeretes, hogy amikor 1849. augusztus 5-én Klapka Komáromból kitorve visszafoglalta Győrt, ezrével léptek be seregébe újoncnak a fiatalok.

A választ a felmerült kérdésekre csak sokirányú, jelentős mennyiségű kutatás elvégzése után próbálhatjuk majd megfogalmazni. Itt most két nagyobb kérdéscsoportra szeretnék utal-

ni — hangsúlyozta az előadó —: a szociális összetételre és az ideológia jelentőségére.

Eredeti összeírás alig-alig maradt fenn; viszont 1867 után, amikor sorra alakultak a honvédegyetek, ezekbe inkább a volt tisztek, esetleg altisztek léptek be, és legkevesbé az egyszerű közhonvédek.

Az ideológiai problémáról csak annyit, hogy ismerjük a reformkor és a szabadságharc eszméit. Eddig azonban szinte semmiféle kutatást nem végeztünk arra nézve, hogyan hatottak ezek az egyszerű emberek körében, egyáltalán, mennyire ismerték őket? Kossuth népszerűsége feltétlenül óriási volt, de ezt régebben el is túloztuk, s mindent ezzel nem lehet megmagyarázni.

A honvédsereg összlétszáma feltétlenül 200 ezer felett volt, de nem tudjuk, mekkora lehetett az időközbeni változás. Az egész szabadságharc alatt halottak, sebesültek és foglyok, illetve egyéb okokból kiesettek száma elérhette a 40—50 ezer főt.

A nemzetőrség összlétszáma — Urbán Aladár adatai szerint — elérte a 400 ezer főt. Számba kell venni a hadseregnek különféle szolgálatokat teljesítőket is: fuvarosokat, hadiipari munkásokat és efféléket. Így végső soron a szabadságharcban fegyverrel vagy egyéb módon szolgálók összlétszáma nem lehetett sokkal kevesebb 700 ezernél!

Az előadás befejező részében néhány kimagasló, de eddig elhanyagolt katonai vezetőről volt szó, Mészáros Lázárról és Vetter Antalról, továbbá azokról, akik a tisztkarban 1848 végén, 1849 elején végbement nagy fordulat után is híven megmaradtak, s mindvégig szolgálták a szabadságharcot.

A konferencia harmadik előadója KERÉKES ZOLTÁN alezredes, a Hadtörténelmi Múzeum osztályvezetője volt, aki előadásában a szabadságharc irreguláris haderejének, a szabadcsapatok, illetve a népfelkelés létrejöttének, szerepének problematikájával foglalkozott.

Az 1848 nyarán előállott ellentmondásos helyzet, miszerint a délvidéki szerb felkelés, valamint a kamarilla utasítására támadásra készülő Jellačić ellen az ország függetlenségének

megvédése az ellenséges beállítottságú császári tisztek vezetése alatt levő, Magyarországon állomásozó serezekre várt, sürgős cselekvésre, a nemzetőrség és honvédsereg felállítására készítette a kormányt. Az előadó részletesen elemezte a kérdés körül a képviselőházban kialakult harcokat, amelyek végül is Kossuth indítványának elfogadásához, a honvédszászlóalj azonnali felállításához vezettek, és rámutatott, hogy bár szeptemberben a zászlóalj felállítása megkezdődött, ez már késő volt ahhoz, hogy a betörő ellenséget feltartóztassa. A veszély elhárítása csak a nemzetőrök és szabadcsapatok mozgósításával volt lehetséges.

A szabadcsapatokat a veszélyeztetett haza iránti felelősség, s az a szükséglet hívta létre, hogy a kormány a felszerelt honvédsereg megteremtéséig is rendelkezzen megbízható, harckész alakulatokkal. A többnyire radikális hazafiak által szervezett és vezetett alakulatok előnye forradalmi lelkesedésükön kívül épp szervezésük gyorsaságában rejlett.

Kossuth támogatásával 1848 nyaratól szerte az országban egymás után alakultak a szabadcsapatok. Az erdélyi Hunyadi-, a Perczel alakította Zrínyi-, valamint a Hajdúságban alakult Bocskai-szabadcsapat az elsők közt alakult, s jelentős szerepet játszottak a délvidéki és dunántúli harcokban. E szabadcsapatok nagy része 1848 végéig a honvédseregbe olvadt.

Szélesebb támasza volt a honvédségnek a Kossuth és a baloldal által pártfogolt népfelkelés, amely a megyék, városok fegyverfogható lakosságából jött létre. Amíg azonban a baloldal „a haza megmentésének egyetlen hatásos eszközét látta a népfelkelőkben, addig a nemesség egy része parasztfelkelőknek és veszélyesnek tartotta őket, mivel a „pórnép uralma rosszabb, mint a legnyomorítóbb királyi abszolutizmus”.

A népfelkelést egyes vidékeken már nyáron is alkalmazták, de szélesebb méretekben csak Jellačić támadása után, amikor a dunántúli megyéket, városokat népfelkelésre szólította fel a kormány. Kossuth lelkes cikkekkkel buzdította gerillaharcra a felkelőket. A gerillaharcot jelölte meg feladatként a Honvédelmi Bizottmány október 16-i

utasítása is, amely szabályozta a népfelkelés szervezetét, vezetését és alkalmazását.

A népfelkelők főszerepet játszottak az 1848. őszi harcokban s a decemberi válságos napokban a Honvédelmi Bizottmány is a népfelkelésben látta a helyzet megmentésének egyetlen eszközét. Ismét életre hívták a szabadcsapat-intézményt, de ekkor már gerillacsapatok formájában, amelyek széles körű szabadságot élveztek, s a rendes hadsereghez nem csatoltattak. A népfelkelőket is szabadcsapatok alakítására hívta fel a kormány.

Kossuth világosan látta, hogy 1848—49 telén a szabadságharc ügye attól függ, hogyan sikerül Windischgrätzet feltartóztatni. Épp ezért fáradhatatlanul szervezte a szabadcsapatokat, a gerillaharcot az ellenség hátában. A helyi viszonyoknak megfelelően lovas, gyalogos, kaszás, vadász gerillacsapatok alakultak vegyes, de a célnak tökéletesen megfelelő fegyverzettel. Kossuth hangsúlyozta, hogy a gerillaharcot folytató szabadcsapatokat nem szabad beosztani rendes honvéd csapatokba, őrizték meg szerepüknek megfelelően sajátos vonásaikat, ami nem áll ellentétben a gerillák és honvédcsapatok együttműködésének követelményével.

Ugyanakkor, a szabadcsapatok iránt a hadsereg vezetői — Görgey, Mészáros — részről mutaközó ellenszenv akadályozta azok megalakulását és működését. Az ő szemükben a gerillák és vezetőik a túlzó, radikális politikát képviselték. Kossuth és Mészáros, illetve a Honvédelmi Bizottmány és a Hadügyminisztérium között ez állandóan visszatérő polémiára adott alkalmat, aminek eredményeképpen az 1849. március 11-i rendelettel szabadcsapatok feletti rendelkezés jogát a Honvédelmi Bizottmányról a Hadügyminisztériumra ruházták, ami kedvezőtlenül hatott a szabadcsapat intézmény sorsára.

A továbbiakban az előadó az egyes szabadcsapatok tevékenységét gazdag anyaggal dokumentálta, majd befejezésként arról szólott, hogy a gerillatevékenység számos eredményes fegyvertény ellenére sem érte el célját, nem tudta a császári csapatokat 1848—49 téli hadjáratuk beszűntetésére kényszeríteni. A nemesi osztályérdekek tila-

lomfái ugyanis megakadályozták, hogy a népfelkelés, a gerillaháború népháborúvá teljesedjék ki. Erre vezethető vissza az is, hogy bár 1849 nyarán Kossuth újra felhívást tett közzé a népfelkelésre, s bár vannak jelentős gerillaakciók, a szabadcsapatok tevékenysége ekkor már elmaradt a korábbiaktól. A visszavonulás, a nyomasztó túlerő okozta depressziós állapoton kívül közrejátszott ebben, hogy a néptömegek követeléseit nem elégítették ki, s azok csatlakozva kedvüket veszítették.

A kétnapos konferencia befejező előadását dr. BÖHM JAKAB, a Hadtörténelmi Levéltár helyettes vezetője tartotta. A magyar szabadságharcban résztvevő külföldi légiók szerepéről szólva rámutatott, hogy az 1848-as európai forradalmak leverése után elcsendesedő Európában a magyar szabadságharcra a forradalom új, nagyszerű felvonása kezdődött. Az elbukott forradalmak harcosainak szívében új reménység ébredt. A különböző ajkú, de a Habsburgok elleni harcban egységes szabadságharcosok a magyar szabadságharc megsegítésére siettek.

A légionáriusok közül mind számukat, mind pedig a harc irányításában betöltött szerepüket tekintve a lengyelek töltötték be a legjelentősebb szerepet. 1848 nyaratól kisebb-nagyobb lengyel csoportok lépték át a határt, s tárgyalásokat kezdtek a kormánnyal a Lengyel Légio felállításáról.

Kossuth szívesen fogadta a lengyeleket, különösen a harci tapasztalatokkal rendelkező, forradalmi szellemű, vezérkari és műszaki ismeretekkel bíró lengyel tiszteket.

A Lengyel Légio felállítása kérdésében ellentétek merültek fel a lengyelek és a kormány között. Kossuth és a kormány attól tartott, hogy a légio felállítása cári intervenciót vált ki, ezért csak kisebb, a honvédség soraiban harcoló lengyel alakulatok szervezését tartották megengedhetőnek. Ennek megfelelően egy lengyel zászlóalj felállítását engedélyezték, Wysocki parancsnokságával. Ugyanakkor a kormány megbízott több lengyel hazafit kisebb alakulatok szervezésével. Csakhamar megkezdték a második zászlóalj szervezését is.

A lengyelek közül a Kassát fenyegető Schlick ellen harcolók kerültek először szembe az ellenséggel, s bár

Kassát az ellenség elfoglalta, az nem a lengyelek Kossuth által is elismert hősiességén múlt. Kitérítették magukat a lengyel légionisták a tavaszi hadjárat harcaiban is. Szolnok, Isaszeg, Budavára az ő hősiességüknek is állomásai.

A kápolnai csata után engedélyezték a lengyel alakulatoknak Lengyel Légióba való összevonását. A légió 1849 májusában 3 gyalogzászlóaljból állt — tüzérséggel és műszakiakkal kiegészítve. Létszámuk Wysocki visszaemlékezése szerint 2000, mások szerint 3000 fő volt.

A bukás során a légió harcolva vult vissza Temesvárig. Utolsó ténykedésük Kossuth és a kormány menekülésének biztosítása volt.

A lengyelek mellett a német ajkúak légiói játszották a legnagyobb szerepet. A bécsi forradalom bukása után Magyarországra menekültekből alakult a Bécsi Légió, mely 1848 decemberétől Bem seregeiben harcolt. Létszámuk 100—200, Czetz János szerint 600 fő volt. Az erdélyi hadjárat során a dési, nagyszabenyi ütközetben tüntették ki magukat. Veszteségeik nagyok voltak, Vízaknánál már csak 30 légionista harcolt.

A németek másik, 1848 decemberében megalakuló csapata a Tiroli Légió volt, amely a Magyarországra érkező százból és stájerékből lakult. E légióknak különösebb szerepe nem volt.

A harmadik és egyben legjelentősebb német alakulat a Halálfejes vagy parancsnokuk után Giron-féle Német Légió volt.

A Német Légió létszáma 1849 áprilisában — 3 zászlóalj, 9 század — már 1400—1500 fő körül mozgott. Jelentős részük magyarországi német, de nagy számban szerepeltek köztük a külföldiek is.

A Német Légió több helyen is jól verelkedett. Nagyobb részüket Dél-Erdélyben a felkelő románok ellen vetették be. Parancsnokaik eleinte a legteljesebb elismerés hangján beszéltek róluk, de mikor a már megegyezésre kész románok elleni támadás során súlyos veszteségeket szenvedett, a légió meghátrált, a vereségért és a magyar veszteségekért őket tették felelőssé, s feloszlatták.

A későbbiekben sikeres toborzás

folymt az elvzertt zászlóaljak újjászervezésére, de már csak a honvédszászlóaljak közé sorolva.

Megemlékezett az előadó, a főként az 1848 tavaszán Magyarországon állomásozó három olasz ezred állt katonáiból alakult Olasz Légióról is. Az 1849 ápriliásban 3 századból álló, 403 főt számláló légió Monti Sándor parancsnoksága alatt megerősödött, és júliusban már 9 századból állt 1000 fős létszámmal. A légió a legutolsó időig harcbn állt, s a fegyverletétel után már csak 450 légiós hagyta el az országot.

A szabadságharc alatt kísérletek történtek francia, szerb és román légió felállítására is. Ezek azonban csak tervek maradtak, a légiók különböző okok miatt nem jöttek létre.

A kétnapos konferencián elhangzott előadások vitájába bekapcsolódtak a külföldi testvérintézmények képviselői is. Az első hozzászóló M. M. MALAHOV szeres, a szovjet Hadtörténelmi Intézet tudományos főmunkatársa volt.

A magyar forradalmi harc túlnőtt az ország határain, állapította meg többek között. A szabadságért küzdő magyar honvédsereg eredményesen küzdött az osztrákok ellen és kiüzte őket az ország területéről. A siker azonban elmaradt, mert az európai országok uralkodó osztályait aggodalommal töltötte el az események menete. Miklós cár, Paszkevic herceghez írt levelében félreérthetetlenül fejezte ki a beavatkozás igazi okát, miszerint a magyarországi felkelőkben ő nem Ausztria, hanem az egész világ rendjének és nyugalmanak ellenségeit látta. Anglia és Oroszország reakciós kormányai ezért készek voltak segítséget nyújtani Ferenc Józsefnek a magyar szabadságharc eltiprásához. A cári kormány arra számított, hogy egy sikeres hadjáratral elvonja a tömegek figyelmét a belső problémákról és egy győzelemmel megszilárdítja helyzetét.

Az orosz beavatkozást az orosz emberek mélységesen elítélték. Az orosz forradalmi demokraták és az orosz haladó körök legjobbjai, köztük Herzen, Csernisevszkij, Dobroljubov, Belinszkij, Nyekraszov szégyenteljes tettek minősítették a cári döntést.

Elsősorban A. J. Herzen és N. G.

Csernisevskij ragadtak meg minden alkalmat, hogy nagyrabecsülésüket és együttérzésüket fejezhessék ki az európai reakció ellen küzdő magyarokkal szemben, és megbélyegezzék az európai reakció összefogását.

Herzen, aki mélyeséges tisztelettel viseltetett Kossuth iránt, azt remélte, hogy a magyar forradalom győzelme hozzájárul a reakciós Habsburg birodalom bukásához. Úgy vélte, hogy amennyiben az európai államok munkássága támogatta volna a magyar szabadságharcot, úgy annak győzelme fordulópontot, egy új európai forradalom kirobbanását jelentette volna az európai forradalmi mozgalmak történetében. Herzen a bukás után sem szűnt meg lapjában, a *Kolokolban* ébren tartani a magyar szabadságharc emlékét, s támogatni a magyar emigrációt.

Hasonlóképpen mély együttérzéssel követte a magyar forradalom eseményeit Csernisevskij is. Cikkeiben szenvedélyesen leleplezte a Habsburgok elnyomó nemzetiségi politikáját, amellyel saját hatalmának erősítése érdekében gyűlöletet szított a magyar és az itt élő szláv népek között.

A Horthy-korszak reakciós történetírása igyekezett eltagadni a szolidaritásnak ezeket a tényeit a magyar nép elől, mint ahogy azt is, hogyan értékelték a hadjárat orosz résztvevői közül sokan az orosz hadsereg magyarországi hadjáratát.

M. M. Malahov hangsúlyozta, hogy az emlékülés adta szűk keretek nem teszik lehetővé, hogy részletesen foglalkozzon a legújabb történeti kutatás által feltárt gazdag anyaggal, amely az orosz katonáknak és tiszteknek a harcoló magyar forradalmi hadsereg iránt tanúsított együttérzését bizonyítja. Ilyenformán csak néhány, eddig kevésbé ismert feljegyzésből, visszaemlékezésből idézett. A hitszegő Ausztria védelmezői voltunk a népi mozgalom ellen... a katonák többsége, még a magasabb rangúak is, mélyesen elítélték a beavatkozást” — írta Dokudovszkij tábornok. „En nem éreztem az ellenséggel szemben, nemcsak, hogy semmiféle gyűlöletet hanem éppen tisztelet és szimpátiát...” — olvashatjuk Fagyjevsnél.

Jelentős volt a forradalmárok oldalára áttált orosz katonák száma és sze-

repe. Közülük F. Vardinszkij, M. Rembovszkij, P. Vasziljev, G. Krosztor tiszti rangot kaptak és parancsnokok lettek a honvédségben. Rulikovszkij életével fizetett, mert 100 katonával együtt áttált és harcolt a forradalmárok oldalán. Sokáig lehetne folytatni a felsorolását azoknak a szimpatizánsoknak, akiknek tetteit Kossuth nagyra értékelte, s elismerően írt róluk a korabeli magyar sajtó is.

Az orosz seregek magyarországi tartózkodása nem múlt el nyomtalanul. Az a tény, hogy a tisztek és katonák megismerkedtek a magyar forradalom politikai rendszerével, a forradalmi és népi felszabadító harccal, a jobbágyfelszabadítással, nagy jelentőségű volt. Mindezt összehasonlították a feudális Oroszországban uralkodó cári önkényuralommal, elősegítette politikai öntudatuk növekedését, aktivizálódását.

A szovjet vendég befejezéséért Petőfire emlékezett.

Őt követte GENCSO KAMBUROV ezredes, a Bolgár Néphadsereg Hadtörténelmi Osztályának munkatársa, aki hozzászólásában a bulgáriai magyar emigrációról beszélt.

Kossuth és kísérete 1849. augusztus 22-én érkezett Vidinbe. Őket követték a magyar katonai és polgári személyek népes csoportjai. Ideérkeztek a Lengyel, Olasz és Német Légio emigrált tagjai is. Mintegy 6000 ember, köztük 4000 magyar került bolgár területre.

Vidinben az emigránsok nyugtalan napokat éltek. Ausztria és Oroszország igyekezett nyomást gyakorolni a török kormányra kiadatásuk érdekében, másrészt ügynökök tömegét küldték, hogy vizsályt szítsanak az emigránsok között, azok vezetőit elszigeteljék. A Porta maga arra igyekezett rávenni a menekülteket, hogy térjenek a mohamedán hitre, mert csak így tudja megmenteni őket a kiadatástól. Kossuthot ez mélyen felháborította, és tiltakozott a „vendéglátóknál”. Ennek ellenére mintegy 214-en, köztük Bem (Murad pasa), Kmetty (Izmail pasa), áttértek. Az áttérések arra indították a törököket, hogy visszautasítsák az oroszok kiadatási kérelmét. Ugyanakkor, viszont eleget tettek annak a kérésnek, hogy az emigránsokat telepítsék a török birodalom belsejébe — elsősorban Sumenba.

Az emigránsok átköltöztetése 1849

októberében zajlott le. Kamburov ezredes részletesen ismertette az egyes csoportok összetételét, a költöztetés módját és a török kormány által e célra felhasznált anyagi eszközöket.

A Sumenba vezető úton a bolgár nép mindenütt nagy szeretettel fogadta az emigránsokat, köztük Kossuth csoportját. Az emigránsok ugyanakkor, mint ez Egressy Gábor naplójából is kitűnik, megismerték a török elnyomás alatt sínylődő bolgárok nyomorúságos helyzetét.

Sumenban — a bolgár történészek kutatásai és a feltárt török dokumentumok ezt bizonyítják — az emigráció nagy hatással volt a bolgár lakosság nemzeti öntudatának erősödésére, a szabadságért és függetlenségért folytatott harcára. Az emigránsok meg voltak győződve — s ennek hangot is adtak —, hogy a bolgár nép kedvező pillanatban győzni fog és felszabadítja magát a török iga alól. Nem egy esetben kiálltak a török hatóságokkal szemben a bolgár lakosság védelmében.

Nagy hatással voltak a magyar emigránsok kulturális téren is, elsősorban a bolgár értelmiségre.

A sumeni tartózkodás nyugalma sem tartott sokáig. Csakhamar megérkezett Andrassy gróf levele, melyben értesítette Kossuthot, hogy osztrák nyomásra Kis-Ázsiába akarják száműzni. Minden tiltakozása ellenére. Kossuthot és csoportját 1850-ben Kutahiába, míg a mohamedánná lettek csoportját Aleppóba szállították. Az emigránsok nagyobb csoportja azonban Sumenban maradt és itt élt egész 1850 júniusáig, amikor a törökök köztölték velük, hogy szabadon távozhatsanak.

Ma a sumeni Kossuth Múzeum és szerte Bulgáriában számtalan emlék hirdeti, hogy Kossuth Lajos és a magyar szabadságharc elevenen él a bolgár nép emlékezetében.

VICTOR ATANASIU ezredes, a román testvérintézmény tudományos titkára, hozzászólásában rámutatott azokra a mind román, mind magyar részről megnyilvánuló törekvésekre, amelyek a két nép baráti összefogását voltak hivatva elősegíteni. Avram Iancu és Nicolae Balcescu is azon fáradozott, hogy e két nép egymásra tálljon a szabadságért folyó küzdelem-

ben. Balcescu 1849. május 26-án Debrecenbe érkezett, ahol Kossuthal és más magyar vezetőkkel találkozott.

Petőfit méltatva Victor Atanasiu kiemelte, hogy a Román Szocialista Köztársaságban nagyra értékeli forradalmi ténykedését; emlékéet őrzi a segesvári csataterén felállított emlékmű, de mindenekeelőtt forradalmi versei, melyekből nagyon sokat lefordítottak román nyelvre.

A Petőfi-évforduló tiszteletére a bukaresti Kriterion Kiadó négy könyvet jelentetett meg (Illyés Gyula: Petőfi; Dávid Gyula—Mikó Imre: Petőfi Erdélyben; Petőfi és Arany levelezése; Kozma Dezső: A romániai Petőfi-kutatások történetéből), a Katonai Kiadó egyik kiadványának pedig egy Petőfi-idézet a mottója: „Kik érted haltak, szent világszabadság!”

A nagy költő és forradalmár harcos Petőfi Sándor születésének 150. évfordulója — mondotta Victor Atanasiu — alkalmat nyújt arra, hogy emlékezetünkbe idézzük ezt a magasztos üzenetet, amely elkalauzol bennünket minden nép évszázados harcaihoz.

VOJTECH DANGL, a pozsonyi Hadtörténelmi Intézet tudományos főmunkatársa, a prágai és a pozsonyi Hadtörténelmi Intézet nevében üdvözölte a konferencia résztvevőit. Hozzászólásában utalt a hasonló jellegű konferenciák hasznosságára, ahol lehetőség nyílik a legújabb kutatási eredmények közkinccsé tételére.

Petőfi jelentősége, életműve, az 1848—49-es forradalmi évek fontos kutatási témaként jelentkeznek a cseh-szlovák tudományos életben. A múlt századbéli magyarországi osztályviszonyok és a nemzetiségi elnyomás következményeként Petőfi költészete későn vált ismertté a szlovák nép körében. Versei nyomtatásban csak az 1900-as évek elején jelentek meg szlovák nyelven. Petőfi sok forradalmi költeménye cseh közvetítéssel jutott el a szlovák munkásokhoz és parasztokhoz.

Végül napjaink egyik szlovák Petőfi-tolmácsolóját, Ján Smrek költőt idézte Vojtech Dangel, aki így méltatja Petőfit: „A legnehezebb művészet: egyszerűnek, szerénynek, világosnak, szóval emberinek lenni. Az ilyen művészet maradandó, nemcsak irodalom, hanem élet, az ember mindennapi ke-

nyere. Ilyen művészet volt és az ma is Petőfi költészete.”

DR. KARL SCHMIEDEL, az NDK Hadtörténelmi Intézetének tudományos főmunkatársa, örömeinek adott kifejezést, hogy alkalma van részt venni az emlékülésen és új ismereteket szerezhet egy, az NDK tudományos életét és kutatóit is foglalkoztató témakörben.

Petőfi életének és költészetének szélesebb körű ismertetése soron levő fontos feladat az NDK-ban. Már eddig is kiadták Petőfi válogatott költeményeit, a teljes német nyelvű Petőfi-életmű kiadását azonban csak most tervezik. Ez jelentős lépés lesz a költő megismertetésének és népszerűsítésének terén. Ugyanakkor az NDK irodalmáira és történéseire vár a Petőfit és korát a német olvasó számára összefoglaló tudományos, elemző mű elkészítése és közreadása is.

Ami a magyar 1848/49-nek az NDK-ban kevésbé ismert történetét illeti, e téren is nagy és elodázhatatlan munka vár a német történészekre és hadtörténészekre egyaránt. A fő probléma a magyar forradalom és szabadságharc, valamint a délkelet-európai forradalmi mozgalmak történetének a közép-európai és német 48-as forradalmakkal való összefüggésének vizsgálata és feltárása, illetve e munkához való hozzájárulás. Ezzel a kérdéssel eddig nemigen foglalkoztak még a német marxista történészek sem, holott fontossága

vitathatatlan, hiszen ezen összefüggések nélkül nem lehet teljes a német 48-as forradalmak megismerése sem. Már Marx és Engels is nagy figyelemmel kísérték a magyar forradalom és szabadságharc eseményeit, összefüggését a többi forradalommal, és cikkeikben, írásaikban fontosságának megfelelően foglalkoztak vele. Engels hadtörténelmi szempontból is elemezte az 1849-es szabadságharcot. A német történészek korábban ezen a téren nem folytatták Marx és Engels örökét, nem fordítottak figyelmet a kérdésre, de e mulasztás pótlása folyamatban van. Különösen jelentős feladat vár itt a német hadtörténészekre, részt venni a magyar szabadságharc történetének kutatásában. A német történészek internacionalista kötelességüknek is tartják, hogy a magyar 1848 feltáró, értékelő munkájába bekapcsolódjanak, s annak teljesebb megismerését elősegítsék.

A kétnapos ülésszak, mely méltóképpen emlékezett meg Petőfi születésének 150. évfordulójáról, újabb, további munkára ösztönző adalékokkal járult hozzá 1848—49 történetének kutatásához.

A tanácskozás Nagy Gábornak, a konferencia elnökének az elhangzott előadások tudományos eredményeit értékelő zárszavával ért véget.

Dombrády Lóránd

ZÁDOR ISTVÁN GRAFIKAI KIÁLLÍTÁSA AZ ORSZÁGOS HADTÖRTÉNETI MÚZEUMBAN

Zádor István Kossuth-díjas festő- és grafikusművész háborús és forradalmi témájú grafikáiból — halálának 10. évfordulójára emlékezve — 1973 májusában kiállítás nyílt a Hadtörténelmi Múzeumban. A kiállítás gondolatát — az évfordulón kívül — a múzeum tulajdonában levő mintegy száz darab Zádor-alkotás, valamint az a gyakorlati kiállításpolitikai ösztönözte, amely a raktárakban őrzött muzeális kincseket, közte a képzőművészeti alkotásokat meghatározott program szerint mutatja be a látogatóknak.

A tárlat a maga nemében az első olyan vállalkozás a múzeum több mint fél évszázados fennállása alatt, amikor is egy rangos művész háborús és forradalmi grafikái kerültek bemutatásra önálló képzőművészeti kiállítás keretében. Hasznosnak mondható e tematikus válogatás mind a nagyközönség, mind a szakemberek számára, mivel sokban hozzájárul a művész életművéről alkotott összkép kialakításához.

Az 1963. május 24-én elhunyt mester életútja és művei híven tükrözik